

Marica Koželjeva:

Z doma.

1.

Ob Ave-Mariji je stopil Tonček čez hišni prag z lahko culico na roki. Napotil se je po klancu navzgor; ozka pot je vodila navkreber in čez hrib v sosednjo vas.

Večerni zvon je donel tožno čez plan. Dečku se je zdelo, da kliče za njim: »Tonče, Tonče!«

Neka doslej nepoznana boleost mu je stisnila srce, ustavil se je in pogledal nazaj.

Ondi stoji hišica njegovih staršev. Borna je, le-sena in krita s slamo, a njemu se zdi začudo lepa. V mesečini se beli tratica pred njo. Tako mu je, kakor da ga vabi nazaj: »Kam odhajaš, Tonče? Ostani! Ne veš, kolikrat si se igral ob meni? Čula sem, kako si vriskal in pel. O poletnih večerih si posedal in zrl v zvezdice — zakaj odhajaš?«

»Saj moram,« si je odgovarjal v mislih Tonče. »Doma ni kruha za vse. Še Bog, če se bodo preživili mati in mala dva.«

Udinjal se je pri mesarju v sosednji vasi. Mati so se jokali, ko so povezovali siromašno culico: »Revež ti moj, saj ne greš rad; vem, da ne. Pa ostani, za silo bomo že kako živeli!«

Hudo je bilo Tončetu pri srcu. Kar ostal bi bil najrajše; a uvidel je, da to ne gre. Seve, mati bi bili tudi stradali, samo da bi mogel ostati Tonče doma.

»Še za vas ne bo jesti,« jim je dejal skoro trdo. »Prislužim si kaj in čez leto se vrnem. Nič mi ne bo hudega.«

Na vse to je pomislil sedaj, sunkoma se je obrnil in je odhitel naprej.

»Ej, ko bi se bili vrnili oče!« je vzdihnil. Vojska mu je vzela očeta. Dolgo so ga čakali in upali. »Ko bo konec, se povrnejo!« so se tolažili. »Nemara so ujeti, nemara leže kje bolni? Ozdraveli bodo in se povrnili iznenada!«

Železne roke je imel oče. Nobene sile jim ni bilo, dokler je bil še on doma.

Pa oditi je moral, kamor so odhajali tisoči. Sedaj je konec vojske, in še se ni vrnil in menda se nikoli ne bo. Zato mora Tonče z doma, da bo kako pomagal materi in malima dvema.

Dospé vrh klanca. Res, še enkrat se ozre na dom. Jablana steza za njim svoje veje. »Ostanil!« ga vabi. »Ne veš, kolikrat sem ti nudila sladkih jabolk, kolikrat si počival v moji senci, nad tabo so pa pele ptičke? Ti si zrl v vrh in sanjal o bajnih deželah, kamor boš nekoč šel. — A sedaj greš z doma!«

Trpko postane Tončku v duši. V očeh ga zapéče, z rokavom si obriše solzo, ki mu je padla na lice.

Urno stopa po hribu navzdol. Ondi v dolini čaka nanj drugi dom. Tuji ljudje so tam. Ali bodo imeli zanj kaj srca — kako ga bodo sprejeli — tujca?

II.

Pri mizi je sedel gospodar in bral v časopisu. Zraven je kimal, se ujezil ali naglas zasmeljal, kakor se mu je že zdelo poročilo. Od stropa dol je visela luč, ki je svetila vsem v prostorni izbi.

Pri peči je snažil véliki hlapec komat in čakal na večerjo. Iz kuhinje se je čulo ropotanje z lonci. Gospodinja je naročala nekaj dekli.

Takrat je stopil v vežo Tonček. Plaho je stopil do vrat in je nalahko, boječe pritisnil na kljuko.

»Le noter, kdor si!« je zavpil mesar v izbi, da je izpodrsnila dečku roka po kljuki, in je le trudoma odprl.

»Oj, fant, kaj je pa tebe prineslo na noč?« ga je povprašal gospodar. Ni bil ravno hud človek, le govoril je bolj osorno kakor prijazno. Tako se je bolj skladalo z njegovim poslom.

»Vidmarjev Tonček sem z one strani. Prišel sem, kakor sta se domenila z mamo, da bom pasel!«

»No, glej, to je pa že prav, da si prišel. Ti, Marko, ta-le ti bo kaj pomagal v hlevu, če ti je všeč!«

»No, všeč! Zakaj ne, če ne bo len!« se je oglasil izza peči hlapec, ogledovaje dečka.

»Hej, mati, ti!« je zakričal mesar v kuhinjo. »Brž pojdi noter! Pastirja imamo.«

Gospodinja je prihitela radovedna, spotoma si je brisala roke v široki predpasnik.

»Kaj pa kričiš, kakor da se podira svet — kdo pa je? Ta-le fant? No, je pa tako vpitje. Ti boš za pastirja, ne?« vpraša Tončka gospodinja. »Posebno močan nisi videti, suh si in bled. Se boš pa že pre-naredil pri nas. Kar odloži in sedi, boš večerjal z drugimi.«

Tonče ni rekel ničesar. Tiho je odložil culico in sedel tik nje na klop k peči. V srcu mu je bilo tesno, v grlu ga je tiščalo. Še nikoli ni bil šel z doma. Mati njegova so pa govorili vse bolj polahko in sladko. Tu so pa vsi tako osorni, kakor bi se venomer kregali.

»Privaditi se mi bo treba, in privadil se bom, tako sem dejal materi,« je vendar izgovoril deček.

»Kaj pa oče, niso še nič pisali?« ga vpraša mesar.

»Niso še do danes.«

»Ej, Bog sam ve, kje je ostal! Začudo mnogo se jih je izgubilo v tej vihri. Mogoče, da se bodo še oglasili. Škoda jih je, sem jih poznal.«

»Oj, škoda, škoda!« je odmevalo v dečkovi duši.

Po večerji, ki je bila precej obilna, je govoril gospodar z Markom o delu, ki ga bo izvršil drugi dan.

»Spal boš pa z Markom v hlevu,« se je obrnil k dečku. Tja sta jo tudi krenila po večerni molitvi.

Marko je skrbel za vzoren red v hlevu. Postelji sta bili druga nad drugo, Tončkova zgoraj, Markova pa spodaj, obe pregrnjeni s snažno odejo. Gorko je bilo v tem hlevu, še skoro bolj kakor v hiši.

»Le zlezi gor!« ga je pozval prijazno Marko.

»Gotovo si truden od dolge poti!«

Marko je tudi legel in kmalu glasno zasmrčal. Tonček pa ni mogel takoj zaspati. Res, da so ga bolele noge, in truden je bil, a li premišljal je še vse bolj natanko, kako je odšel z doma, kako ga je mati prekrizala zvečer... Danes ga pa ni nihče. Žalost mu je legla na dušo, glavo je obrnil v zid, solza mu je prišla v oko, a ni je videl nihče — razen Boga, ki mu je poslal sladko spanje, da se mu je umirilo razžaloščeno srce.

Še preden se je zdanilo, je že vstal Marko in odšel na delo. Fanta pa ni budil. »Naj spi, revše!« si je mislil, »da ne bo preveč pogrešal dóma.«

A Tonče se je takoj zbudil, pomel si je oči in splezal z ležišča.

Marko ga ni preobkladal z delom. Kaj malega je pomagal tuintam, a tudi sam si je poiskal dela. Kadar ni bilo drugega, je nanosil brž drv v kuhinjo in se je s tem močno prikupil materi-gospodinji, da ga je precej prvi dan kar naglas pohvalila pri kosilu.

Za drugo nedeljo mu je bilo pa obljubljeno od matere, da ga obiščejo. Neznano dolgo se je zdelo Tončetu do takrat. A nedelja je le prišla, in Tonček je zrl že rano v jutru željno po cesti, kdaj bo ugledal oddaleč ljubo mater.

Gruča ljudi je prihajala iz sosednje vasi, in Tonček je takoj spoznal med njimi svojo mater.

Še se je ozrl okoli sebe, če ga kdo ne vidi, in je stekel materi naproti.

»Mati, oh, ste vendar prišli? Kako pa Lenica in Videk?«

»Zdrava sta! Rada bi bila tudi prišla, pa je predaleč za sedaj, ko še ni gorko. Pustila sem ju pri sosedovih,« mu je hitela odgovarjati mati in ga gledala z ljubečimi očmi, ko ga že ni videla celo vrsto dni. Tonček je prijel mater za roko in jo povedel v kuhinjo.

»To-le so moja mati,« je povedal, ves rdeč v lice.

»Prav, prav, da ste ga obiskali!« se je oglasila gospodinja in segla materi v roko. »Tožilo se mu je že po vas. Pa ni napačen fant, ga imamo vsi radi. Vsedite se, žena, napravim vam zajtrk. Dolgo pot ste imeli do nas!«

»Saj ni treba!« se je branila mati, pa je le sedla in použila, kar ji je kmalu dala gospodinja.

»Le bodi danes z materjo, Tonče!« mu je rekla gospodinja. »Idi z njimi v cerkev in razkaži jim kaj!«

Odšla sta čez dvorišče. Zunaj je stisnila mati Tončku nekaj v roko: »Na, od doma je!« je rekla.

Bili so suhi jabolčni krlji, zaviti v snažni rutici. Željno jih je sprejel deček in brž pokusil enega. Kakor bi imel košček dóma v roki, se mu je zdelo. Najrajši bi bil snedel vse naenkrat, a ni hotel; vsak dan bo enega, da se bo bolj spominjal dóma.

Hitro, kakor bi trenil, so mu minile urice ob materi, in že so se jeli poslavljati. »Tako se bo znočilo; veš, moram na pot!« so rekli. »Težko me bosta čakala mala dva, in radovedna bosta, kaj jima povem o tebi. Priden bodi, Tonče, kakor si bil doslej. Saj pridem kmalu zopet!« Obema so silile solze v oči.

Tonček ni rekel ničesar. Skočil je v hlev in prinesel nekaj zavitega v vozlu, narejenem iz rutice. Mati je razvozlala. Bile so štiri desetice. Kakor nove so se svetile.

»Nate, mati!« je dejal. »Sem jih dobil, ko sem napajal konje.«

»Jih bom pa shranila zate!« je rekla mati. »Le pošten bodi, sinek moj! Bog vari, da bi se dotaknil tuje ga blaga. Kar ti pa kdo podari, pa hvaležno vzemi in se lepo zahvali!«

Daleč je bila že mati, pa še je zrl Tonček za njo.

»Za materjo gledaš?« ga je vzdramil Marko. »Le glej, fant, in ne nehaj hvaliti Boga, da jih še imaš! Kdaj so že zakopali mojo! Že prekopani so, pa še hodim molit na oni kraj, kamor so jih položili.«

Posihmal je bilo Tončku malo lažje. A še vedno je rad mislil na dom; takole zvečer še najbolj. Domov ga je vleklo včasih z neznano silo, a dejal si je: »Moram biti tukaj, ni mi hudega. Morda se še vrnejo oče, in imeli bomo zopet vsi dosti kruha.« Ostal je vztrajen, priden.

III.

Znočilo se je. Mati je položila Lenico v posteljo, in dekletce je molilo glasno k angelčku-varihu, nato pa še šepetalo:

»Mama, sem že zmolila očenaš za ata, in za Tončka tudi.«

»Sedaj se pa vlez in zaspil!«

Videk je zlez na ležišče k peči. Mati mu je poravnala plevnico in ga pokrižala. Nato je pa prižgala svečo in pri brleči luči je začela krpati Vidkove hlače, ki jih je bil nanovo razpotegnjal deček, ko se je plazil kdovekod čez dan.

Skrbipolne gube so se zarezale materi v lice. Žena je hitela ubadati, a hkrati je mislila na to in ono. Na Tončka, ki ga ni doma, in je bila zanj v skrbeh noč in dan. Mislila je na moža, kako je bil skrben in marljiv. Zatrdno je še upala, da se povrne. O Bog, koliko je premolila zanj, koliko prosila Boga, a je moral tudi on ostati — kje? Kje?

Njene misli so ga iskale na poljih, koder so se bili boji. Iskale so ga v daljnih taborih.

»O siromak, kje jemlješ konec?« je vzdihnila. A kako, da si ga ne more predočevati mrtvega? Pri srcu ji je, kakor da se še povrne, čeprav se zdi skoro neverjetno. Solza ji stopi v oči. Skloni se . . .

Potrka na okno. Žena ne čuje ničesar. Iznova potrka nekdo na okno, in znan glas zakliče: »Lenka, odpri!«

»O križani Bog,« vzklikne žena in prebledi. »Ali ni to njegov glas?«

»Odpri, Lenka, jaz sem!«

Žena plane pokonci in že odpahuje vežne duri.

»Saj ni mogoče, da si ti! Ali je tvoj duh?«

Stisne ji prišlec roko in jo objame.

»Sem, Lenka, glej, sem! Kako pozno se vračam! Bolan sem bil.«

Šele sedaj ga pogleda žena v lice. O, to lice je izražalo dovolj o prestanem trpljenju!

Lasje so možu osiveli; a ko je odhajal, je imel še vse lepo črne.

»Doma se boš docela pozdravil, Jože! Samo, da si prišel,« je hitela žena prevesela. Ljubeznivo je prijela moža za roko in ga odvedla v hišo.

»Že spita!« je dejala in pokazala na otroka.

»Kje je pa Tonče?« je brž vprašal oče vznemirjen in pogledaval po izbi.

»Z doma je šel! Veš, služiti na ono stran k mesarju. Sam je silil, ko je videl, da nam je hudo. Težko sem ga pustila, pa ni bilo kruha. Zdaj bo bolje. Domov ga bova vzela, da ti bo pomagal. Sam tako ne boš zmoget vsega. Pa ga imajo tudi tam radi.«

»Tako j v nedeljo greva tja,« je rekel oče skoro trdo. »Kaj bo sirota pri tujih ljudeh! Jaz sem to izkušal. Saj je zdaj še premlad. Še kakšno leto naj bo doma, potem ga pa dam kaj učiti. Prej me je zmiraj naganjal, da sem mu pomagal sestavljati vozičke. Ali ga še tako veseli to delo?«

»O, in še kako! Kolar bo, pravi, kakor si ti. Po tebi se je vrgel!«

Šepetaje sta govorila potem oče in mati, da bi se ne zbudila malčka. Oče je stopil k hčerkinini posteljici, in gorka solza je spolzela na lase njegovi ljubljenci. Pobožal je potem z raskavo desnico Vidka in odšel z materjo v kuhinjo, da mu pripravi večerjo.

»Sedaj pa počivat! Truden sem od dolgega pota. Jutri bom pa pripovedoval, kako mi je bilo. Samo, da spet vidim še enkrat ljubi dom!«

IV.

Te nedelje se je Tonče čudno veselil. Ni vedel, zakaj. A najrajši bi bil zavrnil, če je pomislil, da bo kmalu nedelja.

»Boš videl, Márko, to nedeljo me obiščejo mati!«

»Kako pa, ali še kdo drugi?« ga je podražil Marko.

V nedeljo je vstal Tonče zarana in se je oblekel praznje. Verno je gledal v daljo, ali ne bo uzrl, česar si je tako želelo njegovo srce.

Živino je bilo treba napojiti. Tonče jo je odvezal in gnal na vodo. Še preden je pa poteklo pol ure, se je vrnil. Na hšišnem pragu je stal razkoračen gospodar in se mu je smejal dobrodušno.

»Tonče, le brž se obrni! Potem pridi v hišo, da zveš nekaj novega!«

Tončetu je tolko srce kar naglas od naglice, s katero je pripenjal živino in od veselega pričakovanja, kaj bo. Odhitel je v hišo. Glej si no — res! Ljuba mati stojé sredi izbe in se mu smehljajo. In zraven njih velik bled in neznan mož. Tonček seže materi v roko. Mati mu pokažejo na moža: »Ali tega-le poznaš?«

Začudeno pogleda Tonče tujcu v oči, in otroško srce spozna očeta.

»Oče, oh oče!« vzdahne. »Kaj ste res vi?«

Oče ginjen pritisne Tončeta na prsi.

»Vrnil sem se, vidiš. Kajne, mislil si, da me ne bo več?«

Sto vprašanj je sililo potem fantu na jezik.

»Kje ste bili? Kako, da ste tako shujšali?« je hotel najprej vprašati, pa je le gledal in gledal, kakor bi ne mogel verjeti svojim očem.

»Kako bomo pa sedaj naredili?« je vprašal oče gospodarja.

»Vi bi ga seveda radi takoj domov?« je pomislil gospodar.

»Pa naj ostane še malo pri nas, dokler ne dobimo drugega. Saj prehudó mu menda ni pri nas?« Gospodar jo pogledal Tončka, kakor da hoče reči: povej, če ti je bila sila! Tonček je zardel in priznal:

»O, nič! Zelo dobri so bili z menoj vsi!«

In oče odločijo:

»Tako naj pa ostane, dokler bo še paša.« In Tonček vesel prikima. —

Oče je pričel doma zopet izvrševati svojo obrt. Obilo dela je imel. Ker pa ni bil nič kaj zdrav, mu je šlo izprva le počasi od rok. A kar je naredil, je bilo trdno in zanesljivo. Ljudje so zelo cenili njegovo delo. Od blizu in daleč so mu dajali delat, tako da je res težko zdeloval, in vsak dan je bolj želel, da bi se vrnil Tonček.

A tudi Tonče je težko čakal zaželenega dne, ko se poslovil in odide zopet čez hrib v svojo ljubo domačo vas.

Vedel je pa, da se mu bo tožilo po Marku, s katerim sta si bila vroča prijatelja. A še z večjo silo ga je vleklo domov pod rodno streho.

Tisti dan se je zahvalil Tonče lepo gospodinji in gospodarju, ker sta mu bila dobra. Še je zaklical Marku: »Zagotovo me obišči v naši vasi!« Pa je zavihтел klobuček in odbrzel z brašnom po cesti in s ceste po poti, ki je držala čez hrib domov.

Naglas je zavriskal, ko je stal vrhu klanca in ugledal med zelenjem domačo hišico. Tako prijazno ga je pozdravljala od daleč.

»Pozdravljen, moj dragi dom!« je zaklical.

Noge so mu bile lahke. Nič ni čutil dolge poti. Saj se je vračal domov, domov k ljubim staršem.

